

Логвиненко І.А., Демченко Я.М.

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

СОЦІОЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНИХ ТУРЕЦЬКИХ АНТРОПОНІМІВ

Ім'я людини є частиною культури, тобто воно знаходиться на грані двох реальностей – мовної та культурної. З одного боку воно містить у собі певну соціальну інформацію, як то відомості про національність, віросповідання, походження людини, її приналежність до певної соціальної групи. З іншого боку ім'я несе і деяке емоційне навантаження, що випливає з його значення, фонетичного звучання, поширеності чи непоширеності у даному суспільстві, існування відомих людей, що носять це ім'я. Дарзаманова Г.З. у статті, присвяченій фразеологічним одиницям, що вміщують власні імена, відзначає: "...власні імена – найконкретніша, і разом з тим найабстрактніша категорія, яка дає можливість прослідити за перетворенням знака конкретного номінального значення у символ, в образ, у загальне поняття на мовних контекстах, що фіксують історію народу, історію світосприйняття, історію слова." [2;111].

В антропонімічній системі сучасної Туреччини найбільш поширеними є тюркські та мусульманські (арабського чи персидського походження) імена. На відміну від сталих українських та російських імен, що на сьогоднішній день мають невелике семантичне навантаження, ім'я в Туреччині дійсно є відображенням історичного життя країни, якостей характеру, що цінилися у чоловіків чи жінок, ставлення до природи у тюркських народів.

Дана стаття задумана як перша у ряді досліджень, присвячених турецьким іменам. Треба зауважити, що така перспективна з наукової точки зору тема є досі недостатньо вивченою. Проблемами тюркської та арабської антропоніміки займалися Ілізаров А.С., Старостін Б.А., Хейрі А.О., Гаджиев І.З., Садихов В.А., Мухамедова З.Б., Суперанська О.А., Гюленсой Т., Ерен Х., Огель Б. та інші. Праці турецьких авторів на цю тему здебільшого носять публіцистичний чи описовий характер. Це чи то словники імен з наданням їх значення, чи то окремі цікаві факти з історії імен, деякі спостереження за їх

вживаністю. Наше завдання – зробити комплексний аналіз турецьких імен (тобто імен, що використовуються турецькою нацією) їх походження, семантичного значення, структури, що відкриває велике поле діяльності для філологів.

Мета даної статті – охарактеризувати соціолінгвістичні фактори, що впливають на вибір імені у сьогodнішній Туреччині. Матеріалом для дослідження послужили праці турецьких дослідників та словники турецьких імен Фатіха Окумуша [11] та Кемаля Зекі Генчлсмана [10].

Особливістю імен, що дають дітям у Туреччині є, по-перше, їх велике розмаїття і, по-друге, особлива увага, що приділяється значенню, семантиці імені. В Туреччині ім'я часто може надати багату інформацію: з якого району країни людина родом (наприклад поширеними іменами у Східному Причорномор'ї є Temel, Reser, Cemal, Dursun, Fadime. До речі, широко відомі герої анекдотів, що носять ці імена. А ім'я Satılmış чи для жінок Satı можна зустріти тільки в районі Середньої Анатолії), чи є її родина релігійною (сім'ї, що є більш консервативними, а це здебільшого ті, що мешкають у невеличких містах, віддають перевагу загальному мусульманським іменам арабського, перського чи біблейно-мусульманського походження – Mehmet, Ahmet, Ali, İbrahim, Cemile, Zeuner, Ayşe), чи є дитина першою чи останньою в сім'ї (імена İlkі (перший), İlker (перший хлопець), İlkiz (перша дівчина), İlknur (перший промінь), İlkün (перший день), Soner (останній хлопець), Sonay (Останній місяць), Sonnur (останній промінь), Songül (остання троянда) кажуть самі за себе), чого очікують від дитини батьки – (Dilek (побажання), Erden (цнотливий), Durgun (спокійний, врівноважений), Yaşar (той, що живе), Feyza, Mutlu (щаслива), Selek (гостинна), Cömert (щедрий), Yücel (величний), Aslan (лев), Murat (щастя, щаслива доля).

Багато турецьких імен можуть належати як жінці, так і чоловіку. Це зумовлене тим, що категорія роду не властива тюркським мовам, і тому чоловічі та жіночі імена відрізняються в основному семантично. Але є група

запозичених з арабської мови антропонімів, де жіночі і чоловічі імена складають однокореневі паралелі, що відрізняються закінченням. Наприклад: Чоловіче ім'я Amin – жіноче ім'я Amina (Sabih – Sabiha; Sakin – Sakine; Raşid – Raşida).

Тюркські імена складають найстарішу та найчисленнішу групу турецьких антропонімів. За своєю структурою вони можуть бути простими і складними. Прості імена частіше за все це іменники чи прикметники. Широко розповсюдженні також складені імена, які є, як правило, двокомпонентні, і дуже часто містять у собі оціночну характеристику. Взагалі, тюркські антропоніми – як одноконпонентні, так і багатоконпонентні, є іменами відапелятивного походження, мають прозору етимологію і загальнозрозуміле значення. Трапляються також антропоніми, в яких один компонент є тюркським, а інший запозичений. Як відомо з досліджень історика Гумільова Л.М. [1], древні тюрки не носили одного й того ж імені від народження до смерті, як європейці. Ім'я тюрка завжди вказувало на його положення у суспільстві. Хлопцем він мав кличку, юнаком – чин, чоловіком – титул, а якщо це був хан – то титул змінювався згідно дольово-сходинкової системи. Часто-густо це були складені імена, що підкреслювали силу та красу чоловіка (Aktau, Alpay, Çetinel, Enginer, Alparslan, Batıray), його заможність (Baykut, Aybay, Acarbay), високе положення у суспільстві (Başbay, Berksoy, Atlıhan, Gökhan). Цією ж іменною традицією можна пояснити той факт, що в словниках трапляються досить несподівані імена, як то Fakir – бідний, Badak – малесенький, Bala – маленьке дитя, якому потрібен захист, Birdal – гілка, що залишилась одна.

З укоріненням ісламських традицій у турецькому (османському) суспільстві майже всі турки мали імена арабського чи перського походження. Частіше за все арабські антропонімічні запозичення проникали до турецької через перську мову, а потім опановувалися згідно фонетичних правил турецької мови. Поширеними були імена релігійних діячів, пророків, святих, людей, що боролися за віру: Mehmet, Ali, İbrahim, Musa, Nuh. До речі останні три імені –

це давньоєврейські імена, переосмислені через арабську мову. Називаючи дитину іменем святого, її нібито ввіряли його покровительству. Цікаво, що у зв'язку з дуже шанобливим ставленням до пророка Магомета до недавнього часу його ім'я не давалося дітям у первісному вигляді, а використовувались похідні від нього форми – Ahmet, Mehmet. Безумовно, з переходом до турецької мови семантичне навантаження арабських і перських запозичених антропонімів (які не позначають імен конкретних історичних осіб) значно змінилося, бо значення більшості арабських імен, особливо в сучасний період, не є прозорим, і єдине, що додає конотації, це сприйняття даних імен як тих, що відносяться до арабських чи іранських.

В останні вісімдесят років вибір імен батьками поступово змінювався, як змінювалась політична і соціальна ситуація в країні. Якщо старше покоління турків має здебільшого імена арабського чи перського походження, то у молоді, за результатами дослідження, проведеного доктором Жале Озтюрк в Університеті Мустафи Кемалю [14], їх кількість складає 62%. За його ж словами, згідно опитуванням це співвідношення у найближчому майбутньому буде збережено. Але аналіз сучасних імен показує, що з початку 80-х років все більше поширюється тенденція давати дітям імена турецького походження, імена стали більш різноманітними, популярними стали імена, пов'язані з природою: Yaprak (листок), Damla (крапля), Yağmur (дош), Deniz (море) тощо.

У сучасній Туреччині поряд з ісламськими і тюркськими іменами починають з'являтися також і європейські імена. Але здебільшого це відбувається на рівні моди і поки що не стало тенденцією (Наприклад, ім'я Can (від англійського John), Cansın (від англійського Johnson), французьке жіноче ім'я Sibel, давньогрецьке Нектор). Кількість таких імен незначна, тому ми не будемо згадувати їх у своєму дослідженні. Повертаючись до своїх коренів, турки починають цікавитися історією своєї країни і дають дітям імена маловідомих раніше героїв чи історичних діячів (Atilla – великий правитель гунів, Timur – ім'я відомого тюрксько-монгольського правителя, İskender – ім'я одного з великих правителів, відомого своїми завоюваннями (Олександр

Македонський)). Відіграло значення і падіння залізної завіси, бо у колишніх радянських республіках широко поширені забуті тюркські імена. Деякі батьки називають дітей на честь популярних зірок кіно, музики, футболу.

Згідно статистичних даних, отриманих з Інтернету [13], у сучасній Туреччині найбільш поширені імена чоловіків (будь-якого віку) це Mehmet, Mustafa, Ahmet, Ali, Hüseyin. Найбільш поширеними іменами жінок (будь-якого віку) є Fatma, Ayşe, Emine, Hatice, Zeynep. Як бачимо, всі ці імена арабського походження. Але, як вже згадувалося раніше, в наші дні існує яскраво виражена тенденція до збільшення різноманіття імен і до використання імен саме турецького походження. За вподобаннями на сьогоднішній момент найбільш популярні імена для хлопців це Mert, Deniz, Murat, Emre, Barış, Tolga, Umut, Hasan, Ahmet, Buğra, Can, Eren, Baran, а для дівчат – Zeynep, Ayşe, Esra, Elif, Özlem, Yasemin, Ebru, Emine, Fatma, Deniz, Berfin, Dilek, Ayşegül, Buse.

Дослідник турецьких імен Фатіх Окумуш виділив наступні фактори, що визначають вибір імені дитини у сучасній Туреччині [11]:

- новонародженим дітям часто-густо дають імена старших членів родини. Інколи, якщо ім'я є застарілим, вибирають близьке за значенням чи за звучанням;

- інколи ім'я дитині дається ще до народження, якщо мати бачить віщий сон, де їй сповіщається, що в неї народиться син чи дочка і називається його чи її ім'я;

- в останні роки збільшилась кількість подвійних імен. Ф. Окумуш пояснює це психологічними факторами. Він відзначає, що турецькій родинній культурі притаманна велика кількість дітей, але зараз відбувається перехід до сім'ї європейського типу з маленькою кількістю дітей. Це компенсується тим, що дітям дають подвійні імена. Від цього є і користь, бо дитина, коли виросте, може вибрати одне з двох своїх імен. Часто одне ім'я використовується близькими людьми, а друге називають знайомим та колегам. Цікаво, що традиція давати подвійні імена існувала і у древніх тюрків. Вважалося, що одне з імен відлякує злих духів;

- для турків, що живуть за кордоном, важливим є також фонетичне звучання імені. Віддають перевагу іменам, що близькі за написанням чи звучанням мови тієї країни, де вони оселилися. Чи то вибирають імена, що вважаються близькими для двох країн (наприклад, Sofya, Asya, Deniz в Україні);

- вибираючи ім'я, батьки найчастіше звертають увагу на його значення.

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що ім'я живе та розвивається за мовними законами, хоча причини, що стимулюють розвиток іменних систем, за своїм походженням є соціальними. Сучасна турецька антропоніміка, як і будь-яка інша національна антропоніміка, містить у собі різноманітні відомості про особливості соціальної побудови, економічні аспекти буття, культури та етнографії суспільства і здатна служити історичним джерелом.

Література:

1. Гумилёв Л. Древние тюрки. – М., 2004. – 605 с.
2. Дарзаманова Г.З. Отражение картины мира в русских, татарских, английских фразеологических единицах с личными именами// Языковая семантика и образ мира. – Казанский государственный университет, 2004.- с.110-112
3. Записки з ономастики// Збірка наукових праць. - Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова. – Одеса: Астропринт. – 2002
4. Лингвистический энциклопедический словарь. - М.: Советская энциклопедия. - 1990. – с.296.
5. Ономастика Средней Азии// Сборник статей. – М., 1980
6. Системы личных имён у народов мира. – М: Наука. - 1976
7. Социолингвистический аспект имени собственного: (к XV международному конгрессу по ономастике, 13-17 августа 1984г., Лейпциг)// Научн.-аналитич. обзор. – М., 1984
8. Суперанская А.В. Общая теория имени собственного. – М: Наука, 1973. – с. 322.
9. Тюркская ономастика// Сборник статей: АН СССР, АН КазССР, Институт языкознания – Алма-Ата: Наука, 1984
- 10.Kemal Zeki Gençosman Ansiklopedik Türk İsimleri Sözlüğü. A'dan Z'ye Kadar Türk Adları ve Soyadları. – İstanbul, 1975
- 11.Fatih Okumuş Çocuk İsimleri Ansiklopedisi. – Интернет-ресурс: www.yenisafak.com.tr

12.Tuncel Gülensoy Türk Kiři Adlarının Dil ve Tarih Açısından Önemi// Türk Dili. – Ocak, 1999. – s.3-8

13.Интернет-ресурс: www.akbank.com.tr

14.Интернет-ресурс: www.martiyazılım.com.tr